

KÜLTÜREL TEMSİLE İLİŞKİN GÖRSEL VE İŞİTSEL İFADE

Emel Örgün
emlorgun@gmail.com

Anadolu'muzun kültürel yapısını, kendine özgü biçimde sözlü ya da sözsüz ezgilerle ifade etme biçimlerinden biri de türkülerdir. Yerel yaşam içerisinde müzikal sayılabilecek nitelikte gösteri, şenlik ve şöenlerde insanların birbirlerine direkt söyleyemedikleri, aktarmadıkları veya kalabalıkları bir araya toplama eylemi sayılan sözlü ezgisel ve mimiksel oyunlar sergilenmektedir. Dini bayramlarda, ekin biçme zamanında, değirmende un öğütme esnasında ve düğün dernek eğlencelerinde icra edilen oyunlar tamamen geleneksel ve kendine özgü hareketlerdir.

Köylerimizde kadın ve erkek topluluklarının icra ettikleri 'geleneksel müzikal ya da müzikli temsil' niteliğini taşıyan görsel hareketleri açısından Kütahya Tavşanlı Çaltılı Köyü'nde 17 Haziran 2007 tarihinde görüntü ve ses kaydedici cihazlarla kaydını gerçekleştirdiğim 'Temsili Bayram Eğlenceleri' buna örnektir.

Tavşanlı ilçesinin Çaltılı Köyü'nde yaşlılarla yaptığım görüşmelerde, köyün 550 ve ya 600 yıllık geçmişi olduğu, bu geleneksel eğlencelerin atadan oğula sürekli olarak sergilendiği belirtilmiştir.

Geçmiş yıllarda dini bayramlardan 15 gün önce başlayan geleneksel bayram eğlenceleri, şimdilerde sadece dini bayram süresince yapılmaktadır.

17 Haziran 2007'de Tavşanlı Çaltılı Köyü'ndeki çalışmalarım, Emel Koç, İlknur Emeksiz, Ayşe Emeksiz, Melek Özdemir, Neşe Özdemir, Özlem Özdemir, Nebahat Kaptan, Gülten Çelik, Tuğba Zeybek, Ayşe Zeybek, Kezban Zeybek, Şadime Zeybek, Sevim Zeybek, Zehra Emeksiz, Gönül Bayram, Leyla Bayram isimli genç kızlarla yapılmıştır.

Bayram eğlenceleri köy ahalisinin bir alanda toplanmasıyla başlıyor. Genç kızlar, kalabalık toplanmadan önce geleneksel üç etek giysilerini giyip dairesel şekilde kol kola girerek seslerini herkesin duyabileceği yükseklikte çeşitli mimik ve hareketlerle maniler atarak eğlenceye başlıyorlar. Genç kızların seslerini duyan köy ahalisi de eğlence yapılacak yerde toplanıyor. Eğlence, 'Mercimek' ya da 'Merhabamı serdim taş'a' manileri ile başlıyor.

Mercimek Manisi ve Oyunu

Kızlar mani söylemeye, iki grup halinde ve karşılıklı olarak kol kola girip, birbirlerine doğru adımlar atarak başlıyorlar.

Mercimek dallanır mı, dibinde sallanır mı
Yabandan yârim gelmiş
Sarmadan yollanır mı, yâr amen amen

Mercimek kile kile, ölçerim sile sile
Yabandan yârim gelmiş
Kalkarım güle güle, yâr amen amen

Elimi soktum zeytine, zeytinin irisine
Ben kendimi satarım
Yiğidin iyisine, yâr amen amen

Keten bezim tarakta, bir yâr sevdim irakta
Irak olsun sağ olsun
Sevgileri yürekte, yâr amen amen

Keten bezim ekleme, yâr göğsünü ilikleme
Benden sana fayda yok
Çatma başı bekleme, yâr amen amen

Karanfilim budama, sefa geldin odama
Sen beni alacaksın
Dünür yolla babama, yâr amen amen

Karanfil deste gider, kokusu dosta gider
Evlenmeyen oğlanlar
Mezara hasta gider, yâr amen amen

Tokat yolu kaldırım, düştüm beni kaldırım
Şu güzelin yoluna
Düştüm beni kaldırım, yâr amen amen

Merhabamı Serdim Taşa Manisi ve Oyunu

Genç kızlar daire şeklini alıp kırmızı bir yazmanın uçlarını tek elleriyle tutarak daireyi oluşturuyor. Yazmanın altında bir genç kız yere diz çöküyor. Diğer genç kızlar, diz çöken kızın çevresinde dönerek bir çiçek gibi açılıp kapanırlarken maniyi söylüyorlar.

Merhabamı serdim taş
Dolaşalım baştan başa
Seni seven Mehmet Paşa
Ölmüş kalmış merhabaya
Solmuş kalmış merhabaya

Merhabamın ucu sarı
Sefere yolladım yâri
Ölmeden görseydim bari
Ölmüş kalmış merhabaya
Solmuş kalmış merhabaya

‘Sevgiliye aşkını duyurmak’

Donuz urgana girdi, telli yorgana girdi
Donuz kimin donuzu, Mehmet’in donuzu
Gelin kimin gelini, Hacı Ahmetlerin gelini

Kızlar daire şekline girip, genç bir kızı ortalarına alarak kızın sevdiği gencin ismini söylerler ve gencin sülalesine bir gönderme olarak, genç kızın kime ait olduğunu anlatmaya çalışırlar. Burada ‘donuz’ sevgiliye denmektedir. Mehmet, kim tarafından sevildiğini bu şekilde öğrenmektedir.

‘Anne ve kızı temsilen yapılan oyun’

A kızım kızım kızım, ay ela gözlüm
Seni bir çoban istemiş vereyim ona ona, ne dersen bana

Ay anam olmaz olmaz, vallahi olmaz
Çobanın hayvanı olur güttürür bana, ben varmam ona
A kızım kızım kızım, ay ela gözlüm
Seni bir davulcu istemiş vereyim ona ona, ne dersen bana

Ay anam olmaz olmaz, vallahi olmaz
Davulcunun davulu olur vurdurur bana bana, ben varmam ona
A kızım kızım kızım, ay ela gözlüm
Seni bir zengin istemiş vereyim ona ona, ne dersen bana
Ay anam olmaz olmaz, vallahi olmaz
Zenginin parası olur saydırır bana bana, ben varmam ona

A kızım kızım kızım, ay ela gözlüm
Seni bir sarhoş istemiş vereyim ona ona, ne dersen bana

Ay anam olur olur, vallahi olur
Sarhoş içer bayılır, sarılır bana bana, ben varım ona.

‘Değirmenciye maniler atarak ilk buğdayı bedava öğüttürme isteği’

Halım değmenci de dayı, gülüm değmenci de dayı
Sana ebemi verem, öğüt buğdayı çavdarı

Ay anam olmaz olmaz, vallahi olmaz
Eben ile iş görülmez, götür buğdayı çavdarı

Halim değmenci de dayı, gülüm değmenci de dayı
Sana ablamı verem, öğüt buğdayı çavdarı

Ay anam olmaz olmaz vallahi olmaz
Ablan ile iş görölmez götür buğdayı çavdarı

Halim değmenci dayı gülüm değmenci dayı
Sana sevdiğini verem öğüt buğdayı çavdarı

Ah anam olur vallahi olur sevdiğimle iş görölür
Aktar buğdayı çavdarı

'Akşama gelirse'

Gambere canım gambere
Akşama gelersen dövme beni ağam
Ben sana lokma yapayım mı
Arzuya canım arzuya
Akşama gelersen dövme beni ağam
Ben sana bilezik alayım mı

'Zilli de zillim varıyor'

Şehirli kadınlara özenen köylü kadını, kocasından kendine hediyeler almasını talep ediyor.

Zilli de zillim varıyor, ayağına yemeni varıyor
Onun da ayağı yoğimiş hey

Bakında ayağım yok mudur
Almaya gönlün yoğimiş hey

Zilli de zillim varıyor, ayağına çorabı varıyor
Onunda ayağı yoğimiş hey

Bakında ayağım yok mudur
Almaya gönlün yoğimiş hey

Zilli de zillim varıyor, kulağına küpe varıyor
Onun da kulağı yoğimiş hey

Bakında kulağım yok mudur
Almaya gönlün yoğimiş hey

Zilli de zillim varıyor, parmağına yüzük varıyor
Onunda parmağı yoğimiş hey

Bakında parmağım yok mudur
Almaya gönlün yoğimiş hey

Zilli de zilli varıyor, koluna saati varıyor
Onunda kolu yoğimiş hey

Bakında kolum yok mudur
Almaya gönlün yoğimiş hey

'Biri Gel İki Gel' (Sekmece) Oyunu

Genç kızlar karşılıklı ve yan yana diziliyorlar. İki kız, grubun tam karşısına geçip manileri söyleyerek karşıdakileri çağırıyor.

Alaylı alaylı toplam balaylı
Ne istersin ne istersin bizim alaylı
Bir güzel kız gördüm onu isterim

Karşıdan iki kız yan yana el çırpıp sekerek karşıya geçiyorlar.

Bir gel iki gel alem oldu yadi gel
Her güzeller birikmiş Ayşe kadın sen de gel
Sevdiğini al da gel

Ayşe yanına aldığı diğer kız ile birlikte el çırpıp sekerek karşı tarafa geçiyor. Kızlar eş değiştirerek aynı oyunu tekrarlıyorlar.

Ekin biçme zamanı söylenen maniler

Ekin biçme zamanı (arpa ve buğday biçilirken), kızların toplanıp, ekinleri biçerken birlikte söyledikleri manilerden bazıları;

'Entarisi Akımı'

Birbirlerine yaslanarak sağa sola eğilmekteler.

Genç kızların gösterileri, yaşlı kadınların bendir çalarak söylediği "Elmayı kestim de soydum" türküsü eşliğinde, bir taraftan el çırparak ve karşılıklı sekerek yer değiştirip dans ederek sergiledikleri oyunlarla tamamlanmış oluyor.

Manilerde geçen kelime ve deyimlerin anlamları

Abane	: Giysi
Ahret	: Öteki dünya
Çatma Başı	: Köşe başı
Gamber-Kamber	: 1. Rehberlik önderlik eden kişi. 2. Hizmet eden görevli kişi.
Kile	: 30 kg denk gelen bir tahıl ölçü birimi
Sile	: Ağzına dek dolu
Yaban	: Gurbet
Yazma	: Baş örtüsü

Bayram eğlenceleri hakkındaki bilgiler; Tavşanlı Çaltılı köyü 18.03.1983 doğumlu Sevim Zeybek, Tavşanlı Çaltılı köyü 16.03.1986 doğumlu Kezban Zeybek, Tavşanlı Çaltılı köyü 14.06.1985 doğumlu Leyla Bayram isimli genç kızlardan edinilmiştir.